

ธรรมมรณ

โดย

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

พิมพ์แรกในราชตามาปักษ์วิเศษ
ทางไหว โภธิประสาธ
ตวัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๐

หนังสือเล่มนี้

ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

ได้กรุณาประพันธ์ขึ้น และอนุญาตให้พิมพ์แจก

ในงานฌาปนกิจศพนางไหว โปธิประสาท มารดาข้าพเจ้า

ณ สุสานวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๘๐

โอกาสนี้

ขอเทอดพระคุณท่านไว้ด้วยความเคารพอย่างสูง

สังคหวัตถุกรรม

เครื่องเหนียวคนตั้งหลายในโลกให้ยึดสมภพที่ยั่งยืน

มี ๔ อย่างคือ

๑ ทาน, ๒ แปยยวัตถุ, ๓ ยัตถุวิเชียร, ๔ สมนานัตถุตา.

ทานเรากำเนิดมา	ต้องอาศัยกันและกัน
ตั้งแต่วันจากกรรม	ตรวนเอาไว้จากโลก
เครื่องอุปโภค, บริโภค,	ขานแก่โรค, ที่อาศัย,
จุดบึ้งจับกรรมล้วน	ล้วนได้จากมารดาบิดา
แลบุรุษภรรยาหลาย	จึงเฝ้าช่วยกันสอด
ตลอดตเล็กกุ่มใหญ่	มิใช่ทำอยู่ลำพัง
ยังต้องพึ่งผู้อื่น	โลกค้ำด้วยเบ้งแรง
แม้ตัวแสวงอยู่ป่า	ยังต้องเฝ้าเข้าบ้าน
เพื่อพบร้านแพศยา	เป็นบางหนบางคราว
ขึ้นชื่อชาวโลกแล้ว	ต้องไม่แก่แล้วสมาคม
จึงสมจักชำนาญ	การเชื่อมความสัมพันธ์
โทษสังคหวัตถุ	ธรรมวิเศษ
สมานโลกแล้วเลี้ยงใจ	โลกเจริญ

* สังคหวัตถุ คือ สมภพอัน มีคนมาอยู่ตั้งเฝ้ากันไว้คอยช่วยเหลือกัน

๓ ทาน

การให้ ^๑ เป็นเหตุให้	เหลือ ^๑ เนื้อ ขาดแล
น้อยมากตามกำลังเกิน	บ ^๑ ได้ ^๑ *
ขาดได้ ^๑ เพิ่มเติม ^๑ เพื่อ	ขาด ^๑ ค่อย เติบเต็ม
นี้ ^๑ หลักการให้, ให้	ผล ^๑ ดีผล
ไป ^๑ สละ, ญาป ^๑ ล้อย ^๑ สิ้น	เนื้อ ^๑ ประดา - ตัว ^๑ แล
ขาย ^๑ แก้ ^๑ ทำบุญ ^๑ จน	ยาก ^๑ แค้น
ข ^๑ รว ^๑ ห่อ ^๑ องศา	ทั้ง ^๑ ซึ่ง ข ^๑ รว ^๑ ไม่
สอง ^๑ โคง ^๑ ฤา ^๑ ละ ^๑ ม้าย ^๑ แมน	ม ^๑ ัชฌ ^๑ ิมา ป ^๑ ฏิ ^๑ ป ^๑ กา
ตนเอง ^๑ ควร ^๑ พึง ^๑ ได้	ไม่ ^๑ ท ^๑ พ ^๑ พ ^๑ ล ภาพ ^๑ เลข
ทาน ^๑ ที่ ^๑ ให้ ^๑ กลับ ^๑ พา	เก ^๑ ย ^๑ จ ^๑ คร ^๑ ้าน
ขอ ^๑ กิน ^๑ ง่าย ^๑ กว่า ^๑ ทน	กิน ^๑ หนัก ^๑ - เหน ^๑ ้อย ^๑ แ ^๑
ทาน ^๑ ประ ^๑ เภท ^๑ ทน ^๑ ก ^๑ ้าน	ก ^๑ ติ ^๑ เค ^๑ - ห ^๑ สา ^๑ ส ^๑ ต ^๑ ร์ ^๑ แล
ทาน ^๑ วิ ^๑ เศษ ^๑ สำเร็จ ^๑ ด้วย	สา ^๑ ธา ^๑ รณ ^๑ ประ ^๑ โย ^๑ ชน ^๑ ์ ^๑ เท ^๑ อ ^๑ ญ
คุณ ^๑ กร ^๑ า ^๑ ด ^๑ รา ^๑ ว ^๑ สา ^๑ ค ^๑ แห	ท ^๑ ิว ^๑ ผู้
สิน ^๑ น้ำ ^๑ จิต ^๑ ต์ ^๑ มี ^๑ ต ^๑ ร ^๑ ส ^๑ มา ^๑ น	เม ^๑ ือ ^๑ ส ^๑ ละ ^๑ ละ ^๑ พา ^๑ ะ ^๑ ไ ^๑ คร
รู้ ^๑ ส ^๑ ละ ^๑ จะ ^๑ แล ^๑ ว ^๑ รู้	สุ ^๑ ก ^๑ พ ^๑ ัน ^๑ ท์

* ทำให้เกินกำลัง ผู้ให้เองกลับขาดหรือถึงต้องเป็นหนี้ กลายเป็นโทษไป
ให้แล้วไป

๒ เป็ยยวักข์^๑

วาจาดีจะได้	ชวนฟัง
เดือนสติเป็นคติกัน	เพื่อนม้วย
ไปรยปรายหักท่ายัง	วิสาสะ ^๒ เกิดเหตุ
มิตรจิตต์เสดงไต้ด้วย	พองมาน
เหล่านักกษณะแจ้ง	ปิยวา - จาพ่อ
พจน์สภาพเพื่อสุขสานต์ ^๓	เสนาะถ้อย
เว็นซึ่งสุรสวาจา	สัมหป - ลาปแล
ปิยวาที่สละแมน้อย	ค่าอนันต์

๓ อักถจริยา^๔

ช่วยเหลือเพื่อระงับร้อน	รวมรบ กวนฤๅ ๕
เราท่านช่วยแรงกัน	กอบเกื้อ
ในลูกเล่าเรียนจบ	เจนสมรรถ ภาพพื่อ
นายบ่าวต่างเอื้อเพื่อ	แก้กัน

๑ เป็ยย, ป็ย แปลว่าน่ารัก ป็ยวิซซ คือคำน่ารักที่ฟังกล่าว

๒ วิสัสส, วิสวาส เป็นศัพท์สนสกฤตกับสันสกฤต ที่เราเอามาใช้ว่า วิสาสะ หรือพิศวาส แปลว่าความรักใคร่คุ้นเคย ดังพุทธภาษิตที่ว่า "ความคุ้นเคยเป็นญาติ กว้างยิ่ง"

๓ สามถิ สันติ เป็นศัพท์สนสกฤตกับมคธ แปลว่า ความสงบ

๔ สุรสวาจา - กัณหยาบ สัมหปลาป - กำแหงใหญ่ ป็ยวา - คำน่ารัก

๕ อักถจริยา - การประพฤติที่เป็นประโยชน์ หมายความว่า การกระทำเพื่อช่วยเหลือ

๖ สมรรถภาพ - ความเป็นอยู่อย่างสามารถ คือมีความสามารถนั่นเอง

ช่วยบุคคลบ้ช้ดข้าง	บุญคุณ
ช่วยชาติช่วยประเทศกัน	แข่งเร้า
ช่วยโลกร้ออดหนุณ	เพื่อนมุนย
ช่วยบ้งช้อพุงฟ้า	บ้งดี

๔ สมนันตคตา

วางตนเฉจขอบนี้	สม่าเสมอ
ญาติเคารพญาติมี	ไม่น้อย
ไม่ถ้อยศศักดีเณอ	เลิกกว่า
มิตรต่อมิตรแม่ด้อย	ไม่จาง
บุญส่งจงอย่าได้	ถ่มตัว
ใครแต่ไหนคุ่น, วาง	อาตมไว้
แก่เกิน, อย่าพลันถลัว	เสื่อนศักดี
ความสม่าเสมอซ้าให้	ศักดีสม
โบราณเท่านั้นทักไว้	ว่ากา กับหงส์
ฤจะร่วมสมากม	ถ้าเข้า ?
หงส์ได้ปีกทางมา	งามมาก
หงส์บ้เกมถึงเจ้า	เผ่ากา

สรุป

สังคหหากที่วมทั้ง
 เลี้ยงโลกเลี้ยงมนุษย์ผา -
 ผู้รักสมัครสมาน
 ภูมิโลกเลื่อนขั้นได้

สี่สถาน
 สุกไว้
 ระวังงบท - คตแด
 เพราะธรรมนเียว

อธิษฐานธรรม

พุทธนามกัศมีธรรม มั่นใจประจำ
จนชื่อว่าอธิษฐาน
 ไม่ว่าอกชาติ, ชั้น, การงาน, หญิงชาย, ไครชาญ
ผู้สิ้นประเสริฐนักหนา
 มีเสียที่ได้เกิดมา ยังประโยชน์ตามฐา-
นะซึ่งเกิดมาเพื่อกระทำ

๑ ปัญญา - ปรัชญา

คนโดยมากย่อมก่อปรักกรรม ตามอารมณ์ นำ
ให้หนักใจอยากทำไป
 แต่ผู้ปัญญาไว จะทำอะไร
ก็ล้วนแต่เหตุโองการ
 อารมณ์เป็นนาย ก่อมาร คอยจองล้างผลาญ
เพราะเชื่อตักท่ำเจ้าเรือน

๑ อธิษฐาน - ตั้งใจไว้จงเพาะ

๒ พุทธนามก, พุทธศาสนิกชน - ผู้ถือพุทธศาสนา

๓ กรรม - การกระทำ เป็นคำกลาง มิได้หมายเฉพาะทางบาปสิ่งชั่วใจ
กัศมีโดยมาก

๔ ตักท่ำ - ความอยากทั้งหลายเหลือ

เหตุผลเป็นนายเกินเหมือน พระมาโปรด เลื่อน
ให้พ้นพิบัติคานา
คนจึงต้องมีปัญญา เห็นต้องแก้สา-
ระพัตรซึ่งเหตุและผล

๒ สัจ - สัจ

ปัญญาคืออาวุธขงญ อยู่ในมือคน
พาลฤๅบัณฑิตคิดกัน
ฉะนั้นผู้ทรงคุณคือปัญญา- ญาต้องครองธรรม
เก็บงำสัตย์ช้อกรงสงส์วี
จริงใจจริงในวจี จริงต่อกรรมย์
เพื่อตนเพื่อท่านทั่วไป

๓ ภาว - ตยาศี

การกำหนดน้ำที่ใด ๆ จริงถอยจริงใจ
จักต้องอาศัยเสียบสละ
ยอมเหน้อยยอมยากยอมละ ตำราญเพื่อจะ
ประลูประโยชน์ยิ่งยง

• จากะ ตยาศี ไม่แปลบอชและสันสกฤต แปลว่า ขววจาล หรือ ๗๗

ช่วยชาติศาสนาโดยประสงค์ มนุษย์ธรรมดำรง
 ความสุขมนุษย์มนุษย์หมาย
 นอกจากการช่วยด้วยกาย สิ้นทรัพย์เหล่าหลาย
 ให้บ้านเพื่อถาวรกุศล

๔ สันติ - ศานติ

สุขสลับแต่สงบมาตลอด	ตรงข้ามก็อรรถ
ซึ่งมีแต่ร้าวรานเข็ญ	
โลกเพื่อสันติภาพบำเพ็ญ	สันนิบาตชาติเป็น
ตัวตั้งประดังการงาน	
สันติโลกแสวงซึ่งสันติ	ถึนั้นเ็นรากาน
จึงสงบด้วยเมตตาคุณ	
ระงับโทมรียฆาการุณ	แข่งค้ำแข่งบุญ
ค้อยแข่งด้วยแข่งนักกีฬา	
บำเพ็ญอุชิฐฐานธรรมผา -	สุกแล้วและพา
โลกสู่สันติโศตถิ เหนอญ	

๑ มนุษย์ธรรมวิกรม กิ่งหวงไว้ซึ่งธรรมของมนุษย์ ผู้ต้องเลิกกล่าวได้ตรี
 ติวิธาน

๒-๓๓-๓๖ ในที่นี้ให้แทนคำว่า สงครามอันความสงบเป็นสังกรวติขัม

๓ มนุษย์ที่เร่ร่อนจะไม่ละทิ้งใครสักคน เช่นเดียวกับพระศรีอารยเมต

๔ โศตถิ - จากพระไตรปิฎก

จตุรารักษ์

(ลิลิตสุภาพ)

(ท่า๑)

ธรรมะทั้งสี่สมญา	จตุรารักษ์ตั้งแต่ศ
จำธรรมเกิดธรรมจำ	คุณธรรมทั้งสี่
ซุขี พะเชิตซอซ	ช่วยให้ชนมย์ยืน

๓ พุทธธานุสัสติ

(โคลง ๔)

สิ้นคำร่ำระตึกข้อ	พุทธคุณ
เพราะท่านจึงเราบุญ	บาปรู้
องค์เอกอัจฉริยะสุน-	กรเทพ ขอมเคี้ยว
ทรงสบบรรณห้วงผู้	อันสู้สั่งสอน

๑ จตุรารักษ์ - ธรรมกถุญญะวิกรม ๔ อย่าง

๒ จำ - พุทธภาษิตว่า รมุโย ทเว รุชติ ธมฺมจารี เมปฺสวํ ธรรม
นิมิตฺเตและข้อมรัดษายัฏฺเฐธรรม

๓ อัจฉริยะ - อัจฉริยะ ปะระหลตนำเลื้อบวิส ใช้แก่บุทกลที่วิเศษนำอัสสรวิ
จริง ๆ ไม่ควรใช้เหวี่ยงไป

๔ สอน - เมื่อทรงพระวิกรมวิเศษแล้ว ทรงอุทิศพระองค์ตั้งสอนเวณนัสสวั
อชฺฐีจ ๔๔ ปุณฺณสุทฺถพระชนมชีพ

เป็นบวรจักรพรรดิเจ้า	จอมจรร - โลกโลก
ทรงเดชตั้งจักรผัน	ผ่านเหล่า
ญาเป็นพระจอมจรร -	มิกาคตุ พุททองค์
สองสิทรี ทรงเลือกควา	ไขว่กันแคลลธรรม
จอมโตกรำโลกด้วย	เดชอโหมษ
ฝ่ายท่านจอมจรรมโปรด	โลกแก่
บอดบุญบาปคุณโทษ	เทอดมรรค ผลพอ
ท่านเลือกเพื่อโลกแม่	มากแก่พระคุณ
จอมบุญบงโลกนี้	ตระหนัก
มีมิต, มีสว่างจัก	มีตแก่
มีร้อน, มีเย็นแดก	ร้อนดับ
มีทุกข์, สุขเปลี่ยนแปร	ปรับไล่ขมขมขม
ขบวาทธรรมท่านตรัสรู้	วิเศษ สุดแฉ
ธรรมท่านมาแต่เหตุ	เท่านั้น
อาจทำตรวจทุกประเภท	ไม่จัก ปิดบัง
ลุ่มลึกเป็นชั้น ๆ	ชอบด้วยทวยชน

๑ สองสิทรี - คำที่ทรงของพรหมท้าวว่าถ้าจักรโลกจะเป็นพระจักรจักรพรรดิ
ถ้าจักรธรรมจะล้าส่วไม่พระสุทธเจ้า ช้อมจะได้ทรงทราบ และถึงจวิชัยทุก
เช่นท่านก็ว่าจะไปใจจนว่าทำอะไรก็ได้ เป็นอะไรก็เป็นได้

๒ พระคุณ - ถ้ากรมเลือกแม่เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ก็เลือกเชื้อพระวงศ์แม่

๓ ขมขม - ทั้งขมขมที่ปรับกันเป็นคู่

๔ คน - ท่านเจ้าพระคุณท่านเลือกผลกลับด้วยอยู่โล้นกัน ท่านเห็นแล้วจะ
งานใจก็ว่า พระคุณท่านเลือกแล้วไว้สำหรับขมขมกัน ตั้งมัจฉาธรรมผู้รวบรวม
เป็นอันจับกุมถือ ผลของธรรมะปวงนี้ก็เป็นอันรวมกันแล้วมรรคผลนุญจน ทั้งซึ่ง
ปนกับธรรมก็มีเป็นชั้น ๆ เกยอันกัน ก่อสัต ๕ - ๘ - ๑๐ และ ๒๒

เหตุผลเป็นใหญ่ด้วย	โลกรับ
ต่างลักษณะมีปรับ	ผิดได้
วิทยาศาสตร์สนับ -	สนับสนุนใหญ่
พุทธจักรวิจิตรธรรมไท้	มอบไว้แทนองค์
ทรงวางโลกนาถเจ้า	จอมมบขยี้
ทรงประดิษฐ์ภาพพาธ	ศาสน์ไว้
โปรดสัตว์ตราบสิ้นสุด	ชนมีชีพ ท่านเกี่ยว
สังฆมณฑลไท้	สืบเชื้อศาสนา
เวลาขีสิบสี่ร้อย	เสียดนำ นานนอ
คุณพุทธศาสนานำ	จิตต์ไอม
หน้ายบาปเพื่อบุญบำ -	เพ็ญเต็ม พุทธอ
เพียรระลึกฝังจิตต์ข้อม	แย่งรู้บุถคุณ

๑ ... ใหญ่ - วิทยาศาสตร์มีลักษณะผู้สถาพรแบบดอยคำเป็นจริง จึงวางพระ
 ชั้นล่างความสูงเสกผลของสัจจะไว้พิจารณาตามเหตุผล วิทยาศาสตร์มีเหตุผลอัน
 เคารพด้วยเหตุผลศาสนา งามอยู่ใต้อาณัติของวิทยาศาสตร์ละเมิน แต่วิทยาศาสตร์
 คือวิธีของพุทธศาสนา พระธรรมเจ้าทรงเห็นสิ่งเหล่านี้

๒ พุทธจักร - ไว้คู่กับศาสตรา หมายถึงพระพุทธศาสนา

๓ จอมมบขยี้ - มีใจเป็นของมนุษย์ เป็นโลกอยู่ในใจ

๒ เมตตา

การุญภาพตั้ง	เมตตา จิตต์เทอด
โดยเสด็จพระศาสนา	คิลกบ้าง
เมตตาญาติมิตรพา	พูนเสน่ห์
คืออยู่, แต่ขาดข้าง	พวกพ้องภูมิประชา
เมตตาเพื่อนประเทศล้วน	ร่วมกัน ก็ดี
ยังเลือกเขาเราชั้น -	แข่งร้าย
กำเนิดมนุษย์เหมือนกัน	ควรเมตตา - ตากัน
โลกสุขสัตรหม้าย	หมดร้ายทำลายดี
มีเมตตามั่นไว้	วายโกรธ
จิตต์ระงับดับเพลิงโทส	พิโรธร้อน
ยาวอายุวัฒนโปรด	สังเกตุ
กิเลสตัวเติบ ต้อน	ตัดได้ไกลนิพพาน

๑ โดยเสด็จ - เวลาที่ขงพระองค์ที่มอบ

๒ พวกพ้องภูมิประชา - เพื่อนร่วมประเทศ

๓ สัตว์หม้าย - เพราะมีแต่แม่เมตตาจิตต์ ปลูกบ่มมิตร

๔ ... สดับกล - โทสเป็นเพลิงเผาตนเอง วิทยาศาสตร์ถือว่าอย่างนั้น การระงับโทสจึงเป็นยาให้อายุยืน

๕ กิเลสตัวเติบ - โทส, โส, โมห เป็นอุปสรรค เป็นอุปสรรคให้เกิดอกุศล จะหลวขอีกมากมาย

๓ ขุติ

การรักใคร่ไม่ตั้ง	แดนสติ ตามเคื่อน
เหมือนรถห้ามล้อพิ-	รุธร้าย
ยามวิโยคโศกเศร้าสี	เสมือนเด็ด ดวงใจ
รักอย่างหลงข้อมคล้าย	พินาศท้ายเรือลอย
ภาคดอยได้ด้วยเพ่ง	กรรมฐาน
ปลงอสุภตวจสังขาร	ถี่ถ้วน
เกิดก่อวิจารณ์ญาณ	หยั่งทราบ สมจริง
ในพระไตรลักษณ์ล้วน	ราคร้ออารมณ์ว่าง
พลาถตรวจแต่เอกเข้า	ถึงโม
ดูเขื่องอย่างทั่วไป	ก็ได้
เกิดแก่เจ็บตายไหน	สำนึก เกิดนอ
ต้องเหียบตัวเราให้	ประจักษ์แจ้งวิจารณ์ญาณ

๑ อสุภ - ทวารศพ
 ๒ พินาศท้ายเรือลอย - เรือเสียท้าย
 ๓ กรรมฐาน - กรรมฐานในที่นี้คืออสุภกรรมฐาน - การเพ่งทวารศพหรือร่าง
 ภายในอาการ ๓๒ ให้เห็นความปฏิบัติอันแท้จริง การเพ่งนี้ต่อมัตถวาท คือความ
 กำหนดขันติในกามเสื่อได้
 ๔ สังขาร - ร่างกาย เป็นส่วนรูปธรรม ถ้าใช้ถ่วงนามธรรมเช่นในหมวดขันธ์๕
 แปลว่า ความคิด
 ๕ ... ว่าง - เมื่อพิจารณาเห็นอนิจจัง (ความไม่เที่ยง), มุขัง (เป็นทุกข์),
 อนัตตา (ไม่ใช่ตัวตน), ความกำหนดขันติในกามก็ล่องเรือล่องคล้าย
 ๖ ... ใน - คือตรวจอสุภให้เห็นว่าเราก็ต้องเป็นเช่นนั้นวันหนึ่ง หรือตรวจ
 อาการ ๓๒ ของเรามีผลเป็นต้น ให้เห็นความปฏิบัติ จมจืดใจในสิ่งมุกความกำหนด

ชำนาญแล้วระลึกถ้วน	ภายใน ก็ได้
เพียรเพ่งขันช้หาไว้	ว่องรู้
แจ้งชัดถนัดใคร -	ลักษณะเลิศ
จงจิตต์กอบกิจกั	ก่อนไข้ประไลยผลาญ
กรรมฐานชาญเชี่ยวชาญ	รากระงับ
ผลเพ่งถูกทางกลับ	เข้มขัน
ชอบกอบกิจการ, กับ	ขยันยิ่ง นักแล
เพ่งผิดจิตต์ต่ำตั้น	เบอครานงานหน้

๔ มรณสติ

(โคลง ๓)

คนมีมรณเป็น	ของตนเห็นประจักษ์แล้ว
จึงจักจิตต์ผ่องแผ้ว	บ่ต้องกลัวตาย

๑. ขันช้ ๕ - รูป, เวทนา (ความเสวยอารมณ์), สัญญา (ความจำ), สังขาร (ความคิด), วิญญาณ (ความรู้)

๒ ... ผลาญ - เมื่อรู้แจ้งว่าร่างกายก็สำหรับเปื้อนเนาใจโรคทำลายโดยความแก่และความไข้เจ็บเมื่อดเมื่อยน ระหว่างที่ชีวิตยังเป็นอยู่กลับจะต้องรีบทำการทำงานให้เป็นประโยชน์ มิให้เสียชาติเกิด คือกลับจะขยันยิ่งขึ้น

๓ ... หนี - กรรมฐานที่กลับให้ใจทรุดไม่สมาธิ เมื่องานการนั้น ถึงแม้จะหมดกำหนดทางรวม ท่านก็ว่าผิดทาง หวังเกิด และหาผู้รู้ตักเตือนควบคุมให้ทำเสียใหม่ให้ถูกทาง

๔ มรณสติ - ความรู้สึกรู้ทั่วว่าต้องตายวันหนึ่งเป็นแน่

โดยอุบายหัดจิตต์
อันจักวันหนึ่งต้อง

เพ่งกายใจประจักษ์
ดวงจิตต์จักส่องแสง

หากโอดระพ้อไป
เมื่อโลกเมื่อชีพเข้า

(โคลง ๒)

ใครจำเพาะเช่นนั้น
เรียบร้อยจึงริ โคม์เทอญ

มรณเสถียรแก่
แม่นให้อายุยืน

คำค้นควรวระถิกไว้
โลกใต้ดำรงคุณ

ระลึกกิจเกี่ยวข้อง
ต่อต้านความตาย

ตระหนักไตรลักษณ์แล้ว
เสด็จเสรมมาโมห

คือใจชุดเส้อมเสรม
ผิดแก้กตติธรรม

ต้องระงับกตัม ทั่วครั้น

หลงประลาดไม่ประมาณแม่

จตุรารักษ์จักให้

๑ ... โหม - ใจใสสะอาดเพราะโหมคือความหลงระเหิดหายไป เมตตาระงับ
โทษคือความโกรธ, อหุระงับราค, มรณเสถียรระงับโมห, เมื่อขัดขวางอหุระงับ
ทั้ง ๓ นี้ระงับได้บ้างละก็ โกรธแล้วจะไม่รวมถึงใจ ?

๒ ... เทอญ - ถ้าขี้เมววิธึล ๆ ต่อไป อาจถึงฆ่าตัวตายก็ได้

๓ ... แม่ - เมื่อมรณเสถียรได้โหมและคำความไม่ประมาณให้ตัวอื่นได้แล้ว
ตัวเรามีวิญญูหิตสะอาดเช่นนั้น ทำโหมจะไม่อายุยืนแล้ว ?

๔ ... คุณ - มนุษย์แก่เขลาหาจึลค์ต่อกัน ทำการงานดี ด้วยเป็นอนไม่รักโลก
โลกเต็มด้วยมนุษย์เช่นนั้น เป็นโลกดำรงคุณละมด้นแล้ว

สุนทรธรรมทานล้วน
ทำให้หายใจ เป็นเงิน*

ดีกว่าอารยธรรมถ้วน

* ...เงิน - ทางที่ท่านสอนตั้งงามเช่นนั้น อารยธรรมที่จับที่บั้งคล้ายให้มี
“ธมฺมสฺส” ระลึถึงพระเจ้าเงินทุกคำซ้ำ มิฉะนั้นจะจนหรือมีเสมอหน้าเพื่อน จะดี
ไม่ดีกว่าอย่างไรเล่า ?

อนุบทพิภพ

ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

แสดงลำดับทั้ง ๕ ดุจชั้นบรรพต
จากที่รู้ไปสู่ที่ยังไม่รู้ และจากง่ายขึ้นไปหายาก
อันเป็นวิธีสอนที่ใช้กันอยู่จนทุกวันนี้

(ภาพที่ ๑๖)

องค์ใดสมเด็จพระศาสดา	ตั้งสารถีพ
เทวดามเหยย้งหลาย	
ลุธรรมล้ำเลิศเพริศพราย	องค์นั้นมันเหมาย
เรามาชวนกันวันทา	
ทรงแสดงอนุบทพิภพ	ข้อมจิตต์ศึษา -
นุศึษยั้ง สัมฤทธิ์ แผลหลาย	
คือยเขยิบกระเถิบขึ้นบรรยาย	ยอตกุสโลบาย
ระบือฉบับบรมครู	

๑ ลึษยานุศึษยั้ง สึษยั้ง - อนุศึษยั้ง คือลึษยั้งเอยใหญ่ทั้งหลาย

๒ สัมฤทธิ์ - เยยวั้ง

๓ กุสโลบาย กุสล - อูบาย คือวิ้งลลล มเพยยั้งเอยให้สำเร้งตามลลลล

มั้งเหมาย

ฟอกใจให้่องฟองฟู	ดูจฟอกฝ้าดู
หมดจดแล้วจึงข้อมลี	
ทรงสอนแทน, ศีล, สวรรค์, มี	สุขส่วนโลกีย์,
ซุกซนและโหมยทางถม	
แล้วแสดงเนกขัมมคือความ	พ้นภามพยายาม
ละเกดศและอุโลกอุดร	
รวมธรรม ๕ ซ้ำแทนสอน	เวไนยนิกร
ให้ก้าวขั้นขั้นบรรได	

ทานกถา ^{๒๗} หน้าที่ ๑

ความจำนง - ให้เพื่อบูชาคุณ กับให้เพื่ออุปถัมภ์

จำนงแห่งทานทานใจ ทานจำนงแก่ไว้

เป็นสองสถานการบุญ

คือหาเงเพื่อบูชาคุณ สองเพื่ออุดหนุน

ผู้ยากลำบากนานา

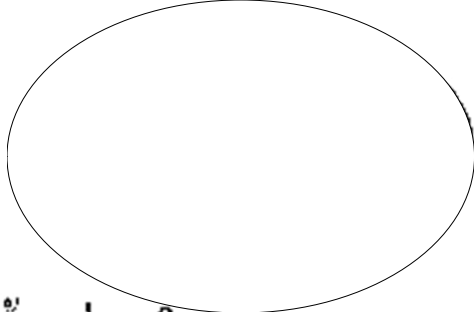
ถวายสงฆ์ทรงสืบศาสนา เป็นการบูชา

คุณทานที่ทานอวยธรรม

๑. กถาส - กิเลส (มคธ) อามลอันให้จิตลุ่มสรัทของดีงาม

๒. โลกอุดร - โลกุตตร ข้างพ้นโลกอันเป็นวิสัยกษัตริย์ เป็นสุขุมอิทธิวิษ
สิ่งภูมิพระลวหลังหรือมีผลตาม เป็นกรรมขั้นสูงสุด

๓. เวไนยนิกร - หมู่มนุษย์ที่พอจะฝึกสอนได้ เหมือนลอคณีย์สิ่งวจะระมาณ

เสียงผู้มุกุญปกาไรทำ	แล้วแก่ชนก้า -
หนคว่าบชาคูกคน	
ถึงแม็ก้าวแต่ส่วนตน	ใครมึคูกชวบ -
ชวบสนองก็ตองตามธรรม	
การสละเพื่อจะอุปถัมภ์	ผู้เร้นแก่นจ้า -
เป็นช่วยกันเสียงเพียงพอ	
แบ่งสุขประเทาทูกข์เกิดหนอ ! เพื่อนมมนุษย์ ๆ บั	
ทงแนบ้อมแผ่เมตตา	
จึงเกิดกาชาดสภา,	โรงเรียนอนาถา,
โรงเสียงทรรกปกครอง,	
บ้านคนทุพสภาพเพียบพอง,	เบ็ชเสบียงเสียงห้อง
กรรมกรผู้แถ้งแหล่งงาน	
แม็ก้าวถึงการให้ทาน	ส่วนบูกคลวาน
ระวังตำหนิติน	
เช่นก่อเกิดคนคอยกิน	เป็นกรรมแก่ถิ่น
ที่ทอนกำลังแรงงาน	

๑ กุญปกาไร กุญ - อุปการ ความช่วยเหลืออันเป็นประโยชน์

๒ ...ห้อง - เบ็ชเสียงไว้ให้กรรมกรที่ทำงานทำไม่ได้ พอช่วยมิให้ออดตาย ประเทศที่มีกรรมกรไม่มีงานทำมาก ๆ เช่นอังกฤษในยุโรป ญี่ปุ่นในเอเชีย ต้องสั่งเงินไว้ในงบประมาณแผ่นดินสำหรับจ่ายประเภทนี้ปละมาก ๆ

๓ ...งาน - ถิ่นที่มีคนแข็งแรง ทำงาน ข้อมเจริญกว่าถิ่นที่มีแต่คนกินเสียมานะ

การให้แก่สาธารณสถาน เพื่อเพียบพร้อมระเบียบการ
 ระเบียบกันเศรษฐกิจทั้งปวง

ลักษณะปฏิศิกาหก - ปฏิบัติคุณลักษณะ กับสังฆทาน

ปฏิบัติคุณลักษณะล้าลอง	ท่านกล่าวสอดคล้อง
ว่าอนิสงส์ต่างกัน	
แล้วแต่ปฏิศิกานั้น	ทรงศีลธรรมอัน
ยิ่งหย่อนก่อนข้างชั่วดี	
แต่สังฆทานนั้นมี	อนิสงส์วิเศษดี
เหตุสงฆ์ทรงศีลมหาสาร	
สมัยนั้นคณะก่ออุปการ	เว้นราชบริหาร
บัพพะณะพรตเพราะคุณ	
สังฆทานจึงเป็นการบุญ	ณะเพาะเพื่อเกื้อหนุน
คณะสงฆ์ผู้สืบศาสนา	

๑ ... หอง - มลนิธิต่าง ๆ เช่นสถาปนาหรือโรงเรียน บ่อมกัณฑ์ประโยชน์
 ฝ่าขเดื่อ และมีระเบียบน้องกันการเปลืองแรงงาน ที่ให้คนมาอนภินจนเกิดโทษ
 ทางเศรษฐกิจ

๒ ปฏิศิกาทหก - ผู้รับทาน

๓ มหาสาร - มหากร เป็นนามเรียกวีรชัตริย์ผู้มีกำลังมาอดด้วยข้างหรือด้วยรถ
 อันเป็นกำลังแห่งสงคราม เป็นเครื่องหมายแห่งความยิ่งใหญ่ ในที่นี้ใช้แก่สงฆ์ผู้
 ทรงศีล ถิ่นสงคความยิ่งใหญ่แห่งศีลเสมอนกัน

๔ ... กุณ - ในสมัยโบราณ คณะที่ทำประโยชน์เพื่อประชาชน ก็มีแต่คณะ
 การเมือง คือคณะราชการปกครอง กับคณะศาสนา คือคณะนักบวชผู้แสดงธรรม
 สอนคนให้ประพฤติดีและละชั่ว

บัดนี้สัพพัญญูซึ่งอา-	รยธรรมใหม่มา
ครอบจำและทำนุวาย	
ปวงบุญนิธิ ^๑ หึ่งหลาย	ก่อเกิดเพริศพราย
บรรยายมัจจกรรพครัน	
ล้วนเป็นหมุกณะสำคัญ	เราควรชวนกัน
ทนบำรุงโอฬาร ^๒	
สังฆทานหรือสาธารณ ^๓ ทาน	มากมายหลายสถาน
บริหารโลกล้วนควรคำนึง	

ประเภท - ธรรมทาน กับ อามิส^๔ทาน

ประเภททานท่านแบ่งสองฝั่ง	กราบชดเจเนจิง
จักได้ประกอบโดยกาล	
คือธรรมทาน, อามิสทาน	ทั้งคู่ท่านขาน
บุญเขตต์ควรทำพรำไป	
การอบรมอุปนิสัย ^๕	เดือนสติคติไซ
ข้อความแนะนำคำสอน	
ตลอดจนแสดงธรรมสุนทร ^๕	นุกข์โปรดโทษตอน
เป็นธรรมทานยอดทาน	

๑ บุญนิธิ - บุญทรัพย์คือบุญ ได้แก่ ภาวะ, สภา, ที่ทำประโยชน์ช่วยคน

๒ โอฬาร - ใหญ่โต โอโถง เชิดชู

๓ บริหาร - เลี้ยง รักษา

๔ อามิส - เหยื่อ เครื่องอุปโภคบริโภคอันถ่อใจ ความอยาภความกระหาย

๕ สุนทร - งาม

การให้สมบัติวัตถุสถาน นานัปการ
 เป็นอามิสทานทั่วไป
 โททานทำอุทิศให้ มารดาบิดาใน
 ปรโลกก็เรียกบุพเพเปตพลี
 " ทานสัมปทา - ความสมบูรณ์แห่งทาน
 องค์สมเด็จพระชินสีห์ ตรัสอาการที่
 ให้ทานโดยกาลทั้งสาม
 ก่อนให้ไม่เสียดาย ยาม เมื่อให้มี ความ
 เลื่อมใสจงใจเจตนา
 ครั้นให้แล้วก็เปรมปรา - โมทย์ด้วยศรัทธา
 ถึงสุขสำราญบานใจ
 อาศัยเหตุจิตต์ผ่องใส กิริยาที่ไว้
 ก็ย่อมสุภาพเผื่องาม
 ปราศจากกังวลจวบหายยาม โยนเหรียญงุ่มง่าม
 มือซ้ายเสือกใส่ส่งไป

อามิสงส์แห่งทาน

ภูคผลทานทานใจ คือ ภูคแข็งใจใหญ่
 แม้ในบัจจุบันเห็นเห็น

๑ นานัปการ - นานา หลายอย่างต่าง ๆ กัน มากมาย

๒ ปรโลก - โลกอื่น เช่นสำหรับผู้ตายไปจากโลกนี้

๓ สัมปทา - ความบริบูรณ์ ความดี ความเจริญ ความสำเร็จ

๔ ... ไป - ยารสงฆ์หรือรับของด้วยมือซ้ายถือที่ฝ่าขวาเคลม เป็นกิริยาขาม

เหตุผู้รู้ให้ใดเป็น

หรือที่อื่น -

ดูแห่งมหาชนกลับไป

กิตติศัพท์^๒ ขนช่อกาไกล

หอมทวนลมได้

ดีกว่ากันครุฑทั้งหลาย

ยังคุณคือความฝังผาย

องอาจนาฏกราย

ในที่ประชุมนานา

ชนชวนเคารพยกคำ

สติปัญญา

ว่องไวไฝ่ประหลุกศล

มนแผ้วถ่องใสไร้มล -

หินโทษประโยชน์ผล

เมล็ดคกล้าองมอมมูลพูนเกษม

เป็นบัจจัยให้ได้เปรม

ปลื้มปริ่มอัมเอน

ในอนาคตสืบต่อไป

ทานกรณีย์^๕

สินทรัพย์สะสมเข้าไว้

หากความสุขให้

ครอบครวัญชาติมิตรสนิทสนม

๑ ... ให้ - ผู้รู้จักให้ ให้แก่ใครให้ ไม่ตระหนี่เหนียว ไม่ให้จนเกิดโทษ

๒ กิตติศัพท์ - เสียงข่อยองเดี่ยวคืออรรถ

๓ กันครุฑ - กลิ่นหอม รสหอม

๔ บัจจัย - แดง ธรรมชาติ

๕ กรณีย์ - ทนทาน

นับเป็นวงในโดยนิยม	ยังวงนอกผสม
คือส่วนเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย	
เสริมสุขประเทาทุทุกข์ทุกกาย	ตามกำลังหมาย
สนองกำเนิดเกิดมา	
ช่วยกันช่วยทำน้ำพา	ต่างแฉกต่างอา-
ศัษย์พึ่งซึ่งกันและกัน	
นันทานกรณีนันท	สาธุชนทุกชั้น
น้ำเพ็ญเพิ่มพูนบารมี	
อุปมาในพระบาลี	ท่านเปรียบอัคร
ใหม่เหยาธิบดีของชน	
เพื่อไว้ไซ้สอยคองาน	ดีกว่าปล่อยปรน
อัครพิณเสศาสตศุณย์	
ทรัพย์ส่วนช่วยเหลือเลือกกุล	เป็นทานเพิ่มพูน
ผลานิสงส์ คองาน	
เกิดแล้วไม่เคล็ดวายุชนม์	สมบัติเกิดโอนกลั่น
เปรียบทรัพย์ทิ้งให้ใหม่ศุณย์	

๑ สมองกำเนิด - ตอบแทนกำเนิด คือเกิดมาแล้วไม่เสียที่ ชีวิตได้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ตอนบวชผู้บวชเราต้องอาศัยในเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งหลายตลอดชีวิต

๒ นันท - อังม อัครพิณ

๓ ผลานิสงส์ ผล - อานิสงส์ ผลที่จะพึงได้

เช่นชาติพินัยกรรมธรรมนุญ ^๑	ทำนว่าอากุล ^๒
ด้วยราชภัยโจรภัย	
ทรัพย์ขาดจากทานการให้	เป็นทรัพย์ทอดไว้
ให้ซื้อให้แย่งแบ่งปัน	
เกิดถ้อยร้อยความครมครัน	เงินทองของขวัญ
ภาคหลวงภาคราชฎี ^๓ กลาดไป	
บางรายเดือดร้อนอ่อนใจ	ถูกเมียโหยไห้
เพราะเหตุซื้อแย่งแบ่งปัน	
แม่ทัพเคยค้างกลางคัน	หรือแย่งศพกัน
ศพไทยกลายเป็นศพมอญ ^๔	
จึงมีพุทธวันต์ ^๕ ตรัสสอน	เพื่อมฤตยู ^๖ รอน
ศรีรสลายวายชนม์	
ว่าอย่าทิ้งทรัพย์เคลื่อนกลั่น	เชิญสาธุชน ^๖
บริจาคนริโลกพอดี	

๑ ...ธรรมนุญ - พินัยกรรมตามกฎหมาย

๒ อากุล - เคลื่อนกลาด เปรียบราดพาด สัมสม บึงเหยง

๓ ...ราชฎี - คำเขียนศาลกำหนดความ ฯลฯ

๔ ...มอญ - มอญเขามีสัตว์แย่งศพเมื่อจะเผา

๕ มฤตยู - ความตาย เทพแห่งความตายคือพระยม

๖ สาธุชน - ภณีสัมมัตถวม คนดี

เพื่อจกมิต้องใหม่
ด้วยกิจหังกู่เกินควร

เคื้อคร้อนราคี

บริจาคม่ากจนเกินส่วน
จกเช่นเว้นบริจาคมเล

ก็เคื้อคร้อนชวน

ศีลภณ ชันที่ ๒

(ขานี ๑๑)

พระองค์ผู้ทรงญาณ	ประธานทานกถา
ฟอกจิตต์ทหายกทา -	ยิก้า เกิดศรัทธาทาน
จึ่งทรงเสริมเติมต่อ	ในข้อศีลวิเศษขาน
คือหนุนคุดทานปาน	แผ่นภพช่วยพืชอวยผล
ผู้ให้ผู้รับให้	ทรงศีลไซร้ทั้งสองคน
ทานพึงถึงกุศล	วิเศษเลิศประเสริฐหนอ !
ทานมัยจุงใจรมย์	พรหมวิหารชันบานพอ

๑ ... ควร - บริจาคม่ากจนไปจนค้องอดหรือเคื้อคร้อน กับบริโภคเกินไปจนไม่บริจาคม่ากจน หรือบริจาคม่ากจนไป

๒ ทหายกทา - ผู้ให้ทั้งชายและหญิง

๓ ผล - ศีลเป็นบัจจยให้ทานถึงผลงาม ดุงแผ่นดินเป็นบัจจยให้คัมไม้

งอกงาม

๔ ทานมัย - ความสำเร็จหรือผลสำเร็จด้วยทาน

๕ พรหมวิหาร - ธรรมทั้ง ๔ คือ เมตตา (ปรารถนาให้มีความสุข), กรุณา (อยากให้พ้นทุกข์), มุทิตา (พลอยยินดีด้วยในเมื่อใครได้ดี), อุเบกขา (ใจเป็นกลาง ไม่เข้าใจหรือกลัวใคร) เปรียบว่าพรหมวิหาร เป็นที่อาศัยคือความปฏิบัติของพรหมคือผู้ใหญ่

พยายามเอาชนะก็
 จิตต์ถึงซึ่งกุศล
 ศัลย์ท่านว่าไว้

พอปลดเปลื้องหมดเปลื้องไป
 ควรขวายขวนคดศัลย์
 เป็นอภัยทานสนอง

ศัล ๕

ปานาติบาตชาติ
 ชีพไว้ไม่ต้องจอง
 อันอทินนาทาน
 ในทรัพย์สมบัติใด
 กามเมสุขุมิจาจาร
 คะลือไม้คอบคำ
 อันองคัมสาวาท
 เป็นอภัยอย่างใหญ่หลวง
 งตคัมซึ่งน้ำเมา
 มิต้องให้ใคร ๆ
 เบ็ญจศีลวิรัต^๕
 ร้อนโลกดั่งโรคเผา

อภัยสัตว์ให้คงครอง
 เวรซึ่งกันและกันไป
 ก็เป็นการให้อภัย
 ใครมีใครก็รักษา
 ก็เป็นการอภัยรา -
 นารัฐมีผู้หวง
 เมื่อเว้นขาดไม่ล่อลวง
 คนทั้งปวงคงพอใจ
 นั่นก็เท่ากับอภัย
 ต้องเดือดร้อนเพราะเราเมา
 พึงเห็นชัดว่าบันเทา
 เป็นมหาอภัยทาน

๑ อภัยทานสนอง - ตอบคุณของสัตว์ทั้งหลายด้วยถาวรให้อภัย ไม่ทำลย
 ชีวิต ฯลฯ

๒ ศัลวิรัต - ความเว้นจากข้อห้ามอันเป็นองค์แห่งศีล

อานิสงส์แห่งศีล ๕

องค์พระโลกนาถ ^๑	ประกาศอานิสงส์การ
ทรงศีลสมาทาน ^๒	ขานคุณห้าน่าเลื่อมใส
หนึ่ง. สติสัมปชัญญี ^๓	กำเนิดมันขึ้นในใจ
ข่มกิเลสเป็นเหตุให้	ไม่ประมาทมัวเมาหลง
ทำอะไรไม่ผิดพลาด	อาจสามารถและมั่นคง
ปรากฏยศขบง	ธำรงคุณกวัตรบูชา
สอง. สังกติศัพท ^๔	ขับโทษข้อครหา
ผองสาธุชนพา	กั้นแสร์ช่องสรรเสริญ
สาม. ศรีสมาคม	สมสง่าผ่าเผยผเชิญ ^๕
ปราศจากสทกสะแทน	มลทินโทษหมดหม้ายหมั่น
สี่. เม่อมรณไกล ^๖	โมหไม่มาพัวพัน
ตายสุขปล่อยทุกข์ทัน	ทเรศแท้ก็แต่กาย ^๗
ห้า. หากจากโลกนี้	ก็จักมีสุคติ ^๘ หมาย
ตายสบายจักไปสบาย	มลาขทุกข์สุขนิรันต ^๙

๑ พระโลกนาถ - พระนามนัยคุณพระคุณของพระพุทธเจ้าว่าเป็นใหญ่ในโลก

๒ สมาทาน - รับ ถือ รับด้วยคำสัตย์

๓ สติสัมปชัญญี - สติคือความรู้สึกรู้ตัวทันที สัมปชัญญีคือความรอบรู้รอบุ่เสมอโดยมีความไตร่ตรองพิจารณา

๔ ผเชิญ - ประทะ เข้าสู่ ในที่นี้หมายถึงการเข้าสู่ที่ประชุม

๕ ... กาย - เจ็บและตายแต่กาย ส่วนจิตต์เป็นสุข เพราะมีสติสัมปชัญญีแยกจิตต์ให้เป็นคนละส่วนจากกายได้

๖ สุคติ - ทางดี ทางสวรรค์ คู่กับทุกข์ทางชั่ว ทางนรก

ส่วนผู้ผู้ศัลเกล้า
ไว้สติสัมปชัญญ์
คนคอยครหา
ไม่กล้ามาสงสิง
เมื่อใกล้มรณกรรม
ตายร้ายใฝ่ทุกขระทม

ทำนว่ารับผลกลับกัน
พลันผิดมากยากจนจริง
ซึ้งน้ำหน้าในทุกสิ่ง
ชกซ่อนหน้าหนีสมาคม
ก็จ้กร้าทรวงระทม
ทุกคติแท้เป็นที่ไป

ศีลกรณีย์

คนเราเกิดมาแล้ว
ซังกันและกันให้
กฎหมาบบ้านเมืองมี
ลงโทษผู้ผิดตาม
ผู้หนีมีผู้ไล่
อำนาจราชทัณฑ์นั้น
แต่กฎสภาพธรรมมี
ทำแล้วจักทำคืน
ทำดีมีแต่บุญ
ไม่มีที่ผ่อนปรน

ฤจักแก้ตัวการอาศัย
ได้ความสุขทุกรูปนาม
แก้^๑ กั้นลูกกลาม
แต่จับได้และไล่ทัน
เสียดลอดไปตามใจมัน
ไม่หัวหน้าผู้ฝ่าฝืน
กฎแห่งกรรมยุติกัน
บมิได้ต้องให้ผล
ทำชั่วหนุนให้บาปลด
เพียงสืบสนแซกแซงกัน

๑ ศัลเกล้า - ผิดศีล ไม่รักษาวาจที่รับรองไว้

๒ กต - ชั่ว สักขซึ่งเป็นผู้ให้ร้าย

๓ ...ธรรม - กฎแห่งธรรมชาติ เช่นทรงตัวไม่ดีต้องหลัดล้มเพราะกาววิเศษ

๔ ...กัน - ไม่ให้ผลเป็นลืกับ บำปอาจมาก่อนบุญ น้อยอาจมาก่อนมาก

ศีลมัธยให้เราเอง การจับได้ไล่ไม่ทัน แม้มืดไม่ปิดบัง สืบไปอาศัยที่ รวมกับ โอตตปป์ ^๑ ให้โลกเป็นขุมนุม วิหิงสา ^๒ พยาบาท คนดีมีแต่หมาย ศีลทานสมานโลก สวรรค์ชั้นบุณฑุม จึงเกิดเป็นภรรยา เพื่อโลกสุขสำราญ	คุมตัวเองเร่งถวชน จึงเป็นอันไม่ต้องมี ค่อยยับยั้งสำราญดี ทวี ^๓ มีเป็นผู้คุม เอาชนะกิเลสรวม ผู้ทรงศีลแสนสุขสบาย ปรละต ^๔ ไกลไม่กลัวกราย เมตตาช่วยอวยสุขผล ให้สว่างไสกสงบดล โลกถึงได้ด้วยศีลทาน ที่เรากลั่นควรวบริหาร เดิศจีลทานขึ้นทุกที
--	---

๑ กักรวม - รมัตถะรัง หนึ่งขวงใจและกาย

๒-๓ ทวี โอตตปป์ - ทวี ความละอายน้อยบาป โอตตปป์ ความถวิลบาป
 แม้อักรวมกัน ก็ละอายและกลัวเท่ากับผู้สิ้นเห็นเหมือนกัน

๔ วิหิงสา - ความมีขมขื่น

๕ ปรละต - หนีไป

ศกฺค (สวรวรค) กถา ^{๕๕} ฐนท ๓

(สุภกถาง ๒๘)

องค์พระทศพลี ตรีสอนสนธิ ศีลทานบารมี
 ว่าเป็นผลให้ ได้สวรวรควิถิ เลิศทางโลกีย์ มีสุขสืบไป
 ผู้ศัลบวิสุทฺธิ นำใจฟ่องผุด คุงแก้วแววไว เมื่อมี
 ปรารถนา แสงหาสิ่งใด ท่านว่ามักได้ สมอารมณ์หมาย
 คณสภา ประกอบกิจสา- ธารณประโยชน์หลาย
 ถึงแม่ประเทศ เขตค้ำขันธุ์พรรณราย เป็รียบคนยลง่าย
 ศีลทานอวยผล

๔ ทศพล - พระพุทธเจ้าได้พระนามดังนี้ เพราะพระองค์มีทศพลญาณ ๑๐ คือ
 จานาธานญาณ ปรึชากำหนดรู้ฐานะก่อเหตุที่ควรเป็นได้ และฐานะก่อมิใช่เหตุที่
 ควรเป็นได้, วิปากญาณ ปรึชากำหนดรู้ผลแห่งกรรม, สัพพตฺตคามินีปฏิปทาญาณ
 ปรึชากำหนดรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง, มนนาชาคุญาณ ปรึชากำหนดรู้ธาตุต่าง ๆ,
 นามาริษฺมฺคฺตญาณ ปรึชากำหนดรู้อิริยมุทฺติคืออรรถาภของสัตว์ทั้งหลายอันเป็น
 ต่าง ๆ กัน, อินฺหรือปโรปรึชคฺตญาณ ปรึชากำหนดรู้ความชอบและอั้งแห่ง
 อินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย, ฌานาหิสงฺกิลเลสาทิญาณ ปรึชากำหนดรู้อาถรรพ์ความ
 เสร้าหมองเป็นผลแห่งกรรมวิธานเป็นต้น, ปรึพฺพเพนิวสานุสฺสตีญาณ ปรึชา
 กำหนดรู้ระลึกชาติหนหลังได้, จุฑฺปปาตญาณ ปรึชากำหนดรู้จุดและอุบัตของสัตว์
 ทั้งหลายผู้เป็นต่าง ๆ กันโดยกรรม, อาสาทุกฺขญาณ ปรึชารู้จักทำอาสวะให้สิ้น

คนสู่สวรรค์ ประเทศเหมือนกัน ถึงสวรรค์เพราะคน
 ตรีศอนทานศีล เสร็จสิ้นยุบล จึงทรงอนุสนธิ์ สวรรค์
 บรรยาย

สุคติ - ทุคติ

กำเนิดแห่งสัตว์ สามส่วนนี้จัด เป็นภูมิอบาย
 คือว่านรก, ตรีจันตหลาย, เปตวิสัยร้าย ล้วน
 ทุคติแล

ตุคติท่านไซ ว่าคือที่ไป ทุผลแก้ ๆ มีโทษ
 ประทุษร้ายสุดเหลือแก้ ไปกำเนิดแต่ ทุคติบุคคล
 ส่วนสุคติ ที่ไปดีสิ ได้สุขเป็นผล เป็นกำเนิดงาม
 ตามช่วยสาธุชน ผู้ใส่ใจขวน- ขวายเป็นศีลทาน

ท่านแบ่งเป็นสอง โดยสุขสำนอง มากน้อยเร็ว
 นาน คือมนุษย์เทวดา ปรีชาเชียวชาญ เสพย์สุขสำราญ
 ศีลทานอวยชัย

๑ ... คน - ถ้าพึ่งแผ่นดินจะทำอะไรเองไม่ได้ คนต้องทำให้ ประเทศ
 จึงจะเจริญ หรือเสื่อมพหะคะน

๒ อนุสนธิ์ - คือ สืบต่อ เรืองต่อ

๓ ทุผล - มีกำลังน้อย ข้อนแอ ห้อแก้

๔ ... ทาน - เทพเจ้าในสวรรค์ชั้นกามาพจรทั้งเจ็ดชั้นตามคติโบราณของพราหมณ์
 มีอายุยืนมาก คือชั้นจาตพาราชิกนกำสิมมเสนปีของมนุษย์, ชั้นดาวตังษ์สามโคฏิ
 หลสิบมเสนปี, ชั้นเขามาสิบตีโคฏิสี่สิบมเสนปี, ชั้นตุสิตกำสิมเจ็ดโคฏิหลสิบมเสนปี,
 ชั้นนิมมามวตีสองร้อยสามสิบโคฏิสี่สิบมเสนปี, ชั้นปรนนิมิตวสวัตตีเก้าร้อยสี่สิบ
 เร็ดโคฏิหลสิบมเสนปี เมื่อหมดอายุแก้ที่ต่อจตุจจรสวรรค์มาเกิดโลกอื่น.

สกุค คือ สวรรค์

อันว่าสวรรค์ ดังท่านแสดงนั้น ฟังทราบโดยนัย
วิกัปป์^๑สี่ประการ ซึ่งท่านชวนใจ บัณฑิตทราบไว้ เพื่อ
ได้วิจารณ์

ปุลฺลนฺชํ พหุณฺนตฺตถ นินฺนพฺสขํ อโนปมํ

(๑) โลกเลิศด้วยดี ชื่อสวรรค์นี้ มีสุขสำราญ
ทั้งกายและใจ แจ่มใสเบิกบาน เป็นทิพย์อันท่าน
ว่าเกิดแต่บุญ

ปุลฺลนฺผลุปฺชวีว เทวา ตตฺตถุปฺปนฺนกา

เทพเจ้ากำเนิด ในสวรรค์อันเลิศ ด้วยผลบุญหนุน
ไม่ต้องหว่านไถ กำขายลงทุน อิ่มทิพย์คือคุณ ที่ได้
ทำมา

รูปา สหฺทา คณฺธา ฐา โสณฺชพฺพา จ มโนรมา

(๒) โลกอารมณ์ดี เลิศรูป, เสียง, มี กลิ่น, รส, โอชา
ส่วนพึงถูกต้อง^๒ ส่วนของปรารถนา อารมณ์ทั้งห้า ถ้าเลิศ
โลกีย์

๑ วิกัปป์ - กำหนด ระบุ พรรณนา

๒ ...ต้อง - สิ่งที่มีลักษณะด้วยระบอบทุกกาย เวชกโณภูฏัพพ

รดี ชมนนุติ เทวาน์ หาสนุติ อนนทธา

เทพเจ้าอิมเอน เสพย์สุขเกษม ปลื้มเปรมปรืด
 สุขกายสบายจิตต์ สถิตินุญราสี สุขสวรรค์ชั้น
 ยากที่เปรียบปาน

อภุคตุดิ หนีปนุเตน ชเนน อุปมา กตา

พระเจ้าจักรพรรดิ เสวยสุขโสมนัส ด้วยแก้วเจ็ด
 ประการ เปรียบกับสุขสวรรค์ ชั้นเขาหิมพานต์ เท่า
 ภรวดประมาณ กำมือเดียวแล

อโลกชนตุ ยิ อมมึ อโกลโฆหชณจ ยิ

(๓) โลกอันสัตว์ไป ถึงด้วยกรรมได้ แต่กรรมงามแน่
 คือกรรมเกิดจาก กุศลมูล^๒แท้ กรรมอื่น ๆ แม้ ไม่คู้
 ครอบสวรรค์

เตน เทวา ปุณฺณายนนุติ มนุสฺสา ปิง ปานินโน

สัตว์โลกเกิดมา เป็นเทวดา และมนุษย์นั้น
 กรรมงามทำไว้ ได้สุคติอัน กุศลมูลพลัน เผล็ดดอก
 ออกผล

๑ บัญราสี - ออมบุญ

๒ กุศลมูล - มี ๓ คือ โลภ (ไม่โลภ), อโภช (ไม่โกรธ), อโมห (ไม่หลง) โภช, โกรธ, หลง เป็นอกุศลมูล

มนุชาตาปี กิร ราช สัจริ คิทเส ปุเร

(๔) โลกเป็นที่ข้อง อยู่แห่งสัตว์ ต้อง ห่วงใย
 กังวล มือ ยากจากไป สุข โฟศาลชวน- ขวายหวัง
 ตั้งตน เสพบ ต่อ ๆ ไป

ตั้งได้ขึ้นมา พระ เจ้ามันธา- ตรา ช้ เกรียงไกร
เสวย ทิพยสุข สิ้น กาลนาน ไหน หา ทรงอัมไม ซึ่ง
ทิพ พารมณ^๒

* ... ตรา - พระเจ้ามันธาตราผู้มีกษัตริย์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิแล้ว ยัง
 ไม่วายกษานอกภาค จึงทรงจักรวรรดิเสด็จไปสู่จากมหาเวศกัมมิตถสถานแห่งโลก
 พร้อมด้วยบริวาร ท้าวมหาราชทั้ง ๑ มีบริษัทยศห้อมล้อม เสด็จจกัณเฑียรอุษะเช
 ให้เสวยเทพสมบัติ แม้กระนั้นแล้วท้าวเธอก็ยังไม้อาจลควมกษานะการได้
 จึงทรงจักรวรรดิพร้อมด้วยบริวาร เสด็จไปยังดาวดึงษ์เทวโลก ท้าวสักกเทวราช
 ทรงเมตตาห้อมบริวารเป็นสองมละบ่งสมบัติทั้ง ๑ ประทาน พระเจ้ามันธาตรา
 เสวยทิพสมบัติอยู่ถึงที่มีพระสรียะเป็นมุนยอ์ ภาระนั้นความชอบอยากดัง
 กถาสือ จึงมุ่งพระหฤทัยกับกล้างทำมสักกเทวราชผู้ครองรชสมบัติทั้ง ส่วนหนึ่งให้
 สิ้นพระชนม์ เพื่อพระองค์จักได้เสวยทิพสมบัติเป็นเอกราชผู้เดียว ความชยาน
 อยากกันแรงกล้านี้เองเป็นมูลแห่งความวิบัติ อายุสังขารของพระองค์จึงขาด
 เร็วผิดปกติ แม้แต่การเมรุของท้าวเธอจะมรดกคัมภีร์เทวโลกไปได้ จึงต้อง
 เกล็ดจากเทพวิธสังกัถวไปสู่พระอุทรชานของพระองค์ และเสด็จสวรรคตใน
 พระวชอุทรชานนั้น (จากมันธาตราชาตล)

๒ ทิพพารมณฺ์ ทิพพ - อารมณฺ์ เสวยทิพภี เพลิดเพลินในทิพภี

กามาที่นว (โทษแห่งกาม) กถา ชั้นที่ ๕

(ฉบับ ๑๖)

ปางเมื่อสมเด็จพระศาสดา	แสดงสักคกกา
ถืองอศัตถาสน์สนลง	
ทรงทราบด้วยญาณยิ่งยง	ว่าจิตที่ทรง
พอกันนั้นพลันพร้อมยอมมี	
หัจก็ได้ทรงลงสี	ยอมให้ได้ที่
บริสุทธิ์สว่างไสว	
จึงตรัสแถลงโทษกามไว้	ให้บัณฑิตได้
รู้เท่าและเนาเนกขัมม ^๑	
วิธีที่ทรงกระทำ	ท่านเปรียบตั้งนำ
คชาภรณ์ ^๒ แพร้วแพรวพราย	
ประดับพระยาช่างเผือกฉาย	ฝังพิศพรรณราย
แล้วและตั้งวงหมดงาม	
เพื่อให้สัตว์โลกเห็นความ	ไม่เที่ยงทุกซ์ตาม
ศุกคามขามสุขเสื่อมคลาย	
แม่เทพยเจ้าทั้งหลาย	สู่สวรรค์พรรณราย
ยังต้องจตุจากสวรรค์	

๑ เทอด - เชิด ทรงไว้ ชูไว้ ยก หุ่น

๒ เนกขัมม - เนก แปลว่าอยู่ เนกขัมม คือการรอดจากกาม ทั้งสองคำ
แปลความว่า เข้าไปสู่ความละกาม เช่นออกบรรพชา

๓ คชาภรณ์ - เครื่องประดับสำหรับข้าง

สุขเกิดแต่กามกรรมนั้น เจอทุกข์พ้นตะวัน
 สุขมากทุกข์มากยากหลาย
 โดยยังมีได้ไม่สบาย ได้แล้วค่อยคลาย
 ชินดีก็ละน้อยลอยไป
 ถึงคราวพลัดพรากยากใหญ่ สุขทั้งทุกข์ให้
 ร่ำไรร้อนร่ำฝ่าวแห่
 สุขให้ได้ทุกชั้นนั้นแน่ เพราะสุขเกิดแต่
 กามคุณทั้งห้ามาประดัง
 ก้อนรูป, เสียง, กลิ่น, รส, หง โผฏฐัพพ, ยัง
 ให้ ผากให้ไผ่ไผ่ดี
 ฉันทราคะเหล่านี้ ถ้าแม่ไม่มี
 กามคุณ, จักไม่ปรารถนา
 เป็นอันเพิกถอนตัณหา สวรรค์ชั้นฟ้า
 ก็ไม่ปรารถนาแน่นอน
 เพราะเป็นเพียงกามาพจร มีเกิดมีมรณะ
 สุขทุกข์คลุกกละระคน

๑. ยังให้ - เป็นคำกริยา ในที่นี้หมายถึง 'ผากไผ่'

๒. ฉันท - ความชอบดี

๓. รวค - ความถำหมัด

๔. ตัณหา - ความอยาก ท่านแบ่งเป็น ๓ คือ กามตัณหา (อยากได้ รูป, รส, กลิ่น, เสียง, โผฏฐัพพ), ภวตัณหา (อยากเป็น), วิภวตัณหา (ไม่อยากเป็น)

๕. กามาพจร - โลกแห่งกาม มีจำนวน ๕ คือ จาคุมหาราชิก, ดาวดึงส์, कुสิค, นิมมานรดี, ปรมินิมิทวสวัตตี

เข้ากฎไตรลักษณ์ ชักวน	เวียนว่ายสายชล
ชื่อว่าวิญญูสงสาร	
กามก่อทุกข์ร้อนรำคาญ	ยิ่งกว่าอาการ
บรรเทิงเร่งรมย์สมถวิล	
เหตุสุขแซมทุกข์อาจินต์	ยังทุกข์ข้ามสิ้น
สุขแล้วชำระรายนักษนา	
กามนั้นท่านเปรียบตั้งอา-	ภรณ์ข้มเขามา
แต่่งเล่นครุยามงามดี	
หนึ่งเปรียบคบหญิง่าฟวงพี	โพล่งพลุ่งอัคคี
อันคนเหือดถ่อทวนลม	
แม้ไม่ทิ้งจะระทม	เพลิงพลามลามรม
และไหม้อวยวิสลาย	
หนึ่งเปรียบเรือร่วมากมาย	น้ำเปี่ยมล้ากลาย
เป็นหุ่นตบป้องล่องลอย	
ต่อวิตน้ำหมดจึงค่อย	เขาล้ำเรียบร้อย
และเล่นขำโสมสงสาร	

๑ กฎไตรลักษณ์ - กฎแห่งทุกข์ อนิจจัง (ความแปรปรวนไม่เที่ยง) อนตฺตา (ความไม่ใช่ตัวตนของใครหมค)

๒ วิญญูสงสาร - สงสารวิญญู การท่องเที่ยวในโลกที่หมุนเวียนอยู่

๓ อาจินต์ - สุขลับทุกข์คละกันอยู่เสมอ

๔ ยังทุกข์ - ให้ภิกษุทุกข์

๕ อวิบร - ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

๖ โสมสงสาร - การท่องเที่ยวอยู่ในห้วงทุกข์ อันเปรียบด้วยไฟงน้ำ คือมทสมุทธอ้างว่า

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ
 สำนักสังฆคหบดี
 สำนักสังฆคหบดี

เนกขัมมานิสัสถา อานิสงส์แห่งการออกจากกาม
 ชั้นที่ ๕

(ขณ ๑๑)

เห็นกามโทษครามครัน	ใครหมายม้นถูกมายา ^๑
เหมือนนักษัตรเปล่งเป็นนา-	รูปหล่อหล่อให้หลง
หลมพรางอย่างร้ายกาจ	ใครตกพลาดซึบปลดปลง
สมเด็จพระผู้ทรง	พระภาคช้ทางหนักาม
กั้นถาบจ่ายกว่าจิตต์	จักสัมฤทธิ์พยายาม
ด้วยละบ้านเรือนงาม	ออกบ้นเพ็ญบรรพชา
ตัดท่วงบ่วงมารเสีย	คือลดเมียบไม่นำพา
จำศีลภาวนา	หน้รูป, รส, และกลิ่น, เสียง
นักบวชทุกศาสนา	ขึ้นชื่อว่าได้หลักเคียง
จากกามงามเง่เพียง	ทางส่วนถายให้ศีลราน ^๕
ออกจากกามด้วยจิตต์	ต้องสัมฤทธิ์ทางปหาน ^๖
คือข่มจิตต์ด้วยฌาน	อาศัยการภาวนา

๑ อานิสง - อานิสว โทษของกาม

๒ เนกขัมม - การออกจากกาม คือบรรพชา

๓ มายา - มารยา เล่ห์หลอหลวม การล่อลวง ความไม่จริง

๔ บ่วงมาร - กามารมณ์ทั้งหลาย

๕ ให้ศีลราน - อาศัยศีลช่วยตัดความมรสวมกามคุณ

๖ ปหาน - ละเว้น คือละเว้นกิเลสคือตัณหา

ละกามาพจร	และรูปา-อรุปา-
วจริจรมรรคา	อริยมรรคอริยผล
สามอย่างข้างต้นนั้น	อำนาจนานเมื่อได้คล
จิตต์ล่วงกิเลสพื้น	แต่อาจกลับได้ลับพลัน
ต่อถึงภูมิอริย,	โลกุตตรปหานีสรรพ์
กิเลสอาสวหมัน	จึงหมดหม้ายไม่คืนตัว
ออกจากกามแต่กาย	หรือทั้งใจไม่พันพัว
ก็ชื่อว่าเกลือกกลั้ว	เนกขัมม์ได้ไม่เสียที
ภิกษุสังวรใน	ปาฏิโมกข์และอินทรีย์ ^๔

๑ กามาพจร รูปาพจร อรุปาพจร - กพ คือความเกิดมี ๓ คือ กามภพ ได้แก่ กภเป็นกามาพจร, รูปภพ ได้แก่กภเป็นรูปาพจร, อรูปภพ ได้แก่กภเป็นอรุปาพจร อริยาชื่อว่า กพเป็นกามาพจรนั้น หมายถึงเอาโลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ ผู้เสพกาม คือ นรล มนุษยโลก สวรรค์ ๖ ชั้น ตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชถึงชั้นปรนิมมิตวสวตตี กพเป็นรูปาพจรนั้น หมายถึงเอาชั้นพรหมมี ๑๖ ชั้น ตั้งแต่ชั้นพรหมปาริสัชชถึงชั้นอนนิรุ กพเป็นอรุปาพจรนั้น หมายถึงเอาชั้นพรหมไม่มีรูป ๔ ชั้น ตั้งแต่อาคาสานัญจนาคณะถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญาชตนะ

๒ ... ผล - ภูมิอริยมรรค ห้าจัดเป็น ๔ ชั้น แบ่งทางมรรคดับทางผล คือทางปฏิบัติดับผลสำเร็จเป็น ๔ ภูมิ คือ โสคาปฏิบัติมรรค, โสคาปฏิบัติผล, สกิทาคามิมรรค, สกิทาคามิผล, อนาคามิมรรค, อนาคามิผล, อรหัตตมรรค, อรหัตตผล เรียกว่ามรรค ๔ ผล ๔

๓ โลกุตตรปทาน - ละความยินดีในกามคุณได้อย่างสงบระงับ ไม่มีคืนตัวหรือถอยหลัง

๔ ปาฏิโมกข์สังวรณ์ อินทรีย์สังวรณ์ - รัชกาลที่ ๒๒๑ คือ ศีลของภิกษุสาวรามอินทรีย์ คือ ศา, พุ, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ อาชกนภายในก็เรียก มิให้อาชกนภายนอก คือ รูป, เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพ, ธรรมารมณ์ เข้ามารบกวน

สติปกคิมิ	ห้ามยินดีและเสียใจ
ชื่อว่าเสวยสุข	ทั้งหวังทุกข์ไปได้ไกล
ยิ่งวิเวกยิ่งสงบ	จากปรารถนากามารมณ์ ^๒
ยังมีสันโดษใน	บิณฑิยส์ ^๔ โดยนิคม
ตัวเบาเหมือนนกสม	สัญจรไปได้ง่ายตาย

ศีล สมาธิ ปัญญา

ภิกษุศีลสังวร	อนุสสรสมาธิหมาย
เพ่งจิตตัววิชาฉาย	ความจริงให้ได้ปัญญา
ถึงซึ่งพระนิพพาน	เป็นยอดญาณยอดวิชา
ที่สุดแห่งศึกษา	สารพัดทราบสภาพธรรม
ปาฏิโมกข์ปกคิให้	สงบกายวจีกรรม

๑ วิเวก - โสลดแล้ว สงบสงัด

๒ กามารมณ์ กาม - อารมณ์ คืออารมณ์ให้ใคร่ในกามคุณทั้ง ๕

๓ สันโดษ - ความพอใจในสิ่งที่ตนมีแล้ว มีน้อย

๔ บิณฑิยส์ - จีวร (เสื้อผ้า) บิณฑิยาต (อาหาร) เสนาสน (ที่อาศัย)

ฉิลานบิณฑิย (ขาดหีบคนใช้)

๕...หมาย - ภิกษุทรงปาฏิโมกข์ศีลเพื่อหมายมีสมาธิ คือการหัดระงับใจให้แน่วแน่ บังคับความสนใจได้

๖...ธรรม - วัฏเพณีสวรรคตญาณ คือปัญญาความระลึกตามขั้นขั้นตามอันตนหรือผู้อื่นแล้วในกาลก่อน รู้จุดป้หน้พญาน คือปัญญาที่หยั่งรู้จุดป้หน้เกิดแห่งสัตว์ประจักษ์สุขทุกข์ป้วิตติตามอำนาจเหตุผลและอกุศลที่ได้ทำมา รู้าสวัภพญาณ คือปัญญาหยั่งรู้ในความสันอาสวทั้งปวง เป็นปัญญาอันใหญ่หลวง เป็นพระอริยมุทอลล่วงพ้นสังสารทุกข์ได้

ปลูกเสกสดีสัม-
เป็นบาทเพื่อบัณฑิต
รวมให้ได้แรงสม
อันจิตต์แห่งเราท่าน
เล่นเคล็ดเปิดไปมา

จิตต์ที่ ฝึกดีแล้ว
เก็บแสงรวมแห่งมี
แสงพร่าเหนือหน้าแว่น
เพราะพร่าจึงพากัน

ท่านกล่าว 'ศีล' แสดง
เป็นบาทแห่งองค์, มี

ปรัชญญาประเสริฐสม
ฝึกฝนจิตต์แห่งอารมณ์
ส่องทะลุปรุปัญหา
ยอมเพ่นพ่านเหมือนม้าบ้า
ไม่เหมือนม้าฝึกแล้วดี
เปรียบแว่นแก้วส่องสุริยศรี^๒
จุดบัพหริตติฉบับพลัน
นั้นเปรียบแมนจิตต์สามัญ
อ่อนแรงไม่คล้ายอัครี
เป็นบาทแห่ง 'สมาธิ' ที่
ชื่อสำคัญเรียก 'ปัญญา'

กัมมัสมถิ - ฉานทั้ง ๔

ความสุขเกิดแต่ศีล • และอินทรีย์สังวรสา-
รพรรณสันโดยพา ให้เบากายสบายใจ
เจริญสมถิ ภาวนาเครื่องอาศัย

๑ บาท - เขิง, เท้า ความในที่มีหมายเอาเป็นขั้นสำหรับก้าวขึ้นที่สูงต่อไป
Stepping Stone

๒ ... ศรี - แว่นหน้าโค้งสำหรับดูของเล็กให้เห็นชัดระจก เมื่อเอาส่องแลดูจะ
รวมแสงแตกฉายเป็นจุดลงข้างใต้ จมจุลบุหริตติ

๓ สมถ - ความสงบอารมณ์

ประหนึ่งลูกหน่อดี

นิวรณ์ กิ่งก้านนั้น

นักโทษพ้นโทษสิ้น

ผูกจิตต์ภาวนา

ยัตกณีน, อสุภินัน

ปลดเปลื้องตนพัวพันสิ้น

พลันหลุดพ้นหมดมลทิน

จากจองจำก้ำกึ่งกัน

เหมือนผูกม้ารามาณัน

หรืออนุสสติ หนอ !

๑ นิวรณ์ - อธิษฐานเครื่องลดละสลัดอย่างหายาบมี ๕ คือ อามฉันท (ความยินดีในกาม), ทรยาบาท, ถีนมิถิ (ความหดหู่รุ่งโรจน์), อุมัจจกุกกุจ (ความพุ้งพองพ้าน), วิจักจิม (ความลังเล)

๒ กสิณ ๑๐ - ปลวักสิณ เอาดินเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ, อาโปกสิณ เอาน้ำเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ, เตโชกสิณ เอาไฟเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ, วาโยกสิณ เอาลมเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ, นีลกสิณ เอาสีนิลเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ, ปิตกสิณ เอาสีเหลืองเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ, โลหิตกสิณ เอาสีแดงเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ, โอทกสิณ เอาสีขาวเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ, อาโลกสิณ เอาแสงสว่างเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ, อากาสกสิณ เอาอากาศที่ว่างเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ

๓ อสุภ ๑๐ - อุทฺธมาตถอสุภ อสุภที่ขมพอง, วินีลกอสุภ อสุภที่มัววรรณอันเขียว, วิปฺพุกกอสุภ อสุภที่มีน้ำหนองไหล, วิณฺญิตกอสุภ อสุภที่ไขสับพันเป็นช่อง, วิทฺธาขิตกอสุภ อสุภที่มีสัตว์ขี้อแย่งกิน, วิจิตฺตกอสุภ อสุภที่ขาดกลาง, หลววิจิตฺตกอสุภ อสุภที่ขาดกระจัดกระจาย, โลหิตกอสุภ อสุภที่เปื้อนด้วยเลือด, ปุพฺพกอสุภ อสุภที่เต็มไปด้วยหมู้นอน, อญฺจิกกอสุภ อสุภที่มีแต่ร่างกระดูก

๔ อนุสสติ ๑๐ - พุทฺธานุสสติ ระลึกลงถึงคุณพระพุทธเจ้า, ชมฺมานุสสติ ระลึกลงถึงคุณพระธรรม, สงฺฆานุสสติ ระลึกลงถึงคุณพระสงฆ์, สักกานุสสติ ระลึกลงถึงสี่ชองตน, จาณานุสสติ ระลึกลงถึงทนต์บวชแล้ว, เทวานุสสติ ระลึกลงถึงคุณที่ทำให้บุคคลเป็นเทวดา, มรณสติ ระลึกลงถึงความตายที่จะมาถึงตน, กามคฺคานุสสติ ระลึกลงถึงกามให้เห็นว่าไม่สวยไม่งาม, อานาปานุสสติ ตั้งสติภาวนาตามทวารใจเข้าออก, อุปสมานุสสติ นึกถึงธรรมเป็นที่ยงขวัญ

เจริญวิปัสสนา ^๑	พิจารณาชั้นห้า ^๒ พอ
เห็นประจักษ์ไตรลักษณ์ ^๓	วิเวกจิตต์อามิสหมัน ^๔
ปราโมทย์สมาธิ	เปี่ยมสติสัมปชัญญ์
มีอำนาจเหนือจิตต์อัน	ไม่วอกแวกชอกแซกชกน
เข้าถึงปฐมฌาน	คือการเพ่งนับที่ต้น
มีห้า, อารมณ์พื้น	พิเศษจากจิตต์นานา
คือวิตก, ^๕ พิจารณา, ^๕ ป-	ติ, สุข, กับเอกัคคทำ
กับหตุยฌานครา	นี้ละวิตกวิจารณ์
เมื่อละปิติเล่า	ก็เข้าสู่หตุยฌาน
ละสุขอีกสถาน	จตุตถฌานจึงเข้าถึง
เหลือแต่อบุเบกขา ^๖	เอกัคคตาตั้งสำนึ่ง
สมาธิชั้นสูง	มีแรงกล้าสามารถจริง

๑ วิปัสสนา - วิปัสสนากัมมัฏฐาน มาคู่กับสมถกัมมัฏฐาน

๒ ชั้นห้า - รูป, เวทนา (ความเสวยอารมณ์เป็นสุขทุกข์ หรืออุเบกขา), สัญญา (ความจำได้มาขรู้), สังขาร (ความคิด), วิญญาณ (ความรู้)

๓ ... หมัน - ปราศจากความปรารถนาทางกามคุณ มีรูปเป็นต้น

๔ วิตก - ความคิดวิ่งไปต่าง ๆ

๕ วิจารณ์ - ความพิจารณา

๖ ... เอกัคคตา - จิตต์มีอยู่ในสิ่งที่มี ความสนใจเป็นอารมณ์เดียวได้ คือ จิตต์เป็นสมาธิมีกำลังมาก ที่เปรียบด้วยแสงเสลดของอุณหหรือคิด

๗ อุเบกขา - ความเป็นกลาง ในที่นี้คือจิตต์เฉย ปล่อยจากปิติ

๘ สำนึ่ง - ตั้ง, ตั้ง, ตั้งอยู่

ภูมิปัญญา — ฌาน ทั้ง ๓

<p> ต่อนั้นพิจารณา ในสภาพธรรมสิ่ง เพื่อให้เห็นแก่ขันธ์ ทำนจัดเป็นไตรลักษณ์ คือ ‘บุพเพนิวาสา- ไรหรือบรรลุส่วนขั้น ‘จุดอุปาทตญาณ’ หยั่งรู้กำเนิดใน ประจักษ์ว่ามนุษย์ ทำชั่วได้ทุกชั่วร้าย ถ่วงข้ามความสงสัย อนาคต, โทษคุณ วิชาที่สามเรียก คือความรู้ในอัน เป็นพระอริยบุคคล เข้าสู่พระนฤพาน</p>	<p> ด้วยสมาธิจิตตั้ง ชึ่งกุมโลกโอบสงสาร และได้รู้เท่าถึงการ ขานชื่อไว้ต่าง ๆ กัน นุสสติญาณ’ ชั้นต้นนั้น อันตนอยู่แล้วอย่างไร คือปัญญาอันร่องไว ความเกิดมีและม้วยมรณ มีกรรมเป็นของคนก่อน และทำดีก็ได้บุญ ในอดีต, ปัจจุบัน, หนุ ทั้งสามกาลต่อเนื่องกัน ‘อัสวักขยญาณ’ นั้น จะสุดสิ้นอาสวผลาญ ข้ามพ้นวัฏฏสงสาร ดำราญแล้วไม่กินเลย</p>
--	---

มรรคผลทั้ง ๔ คู่

สมเด็จพระสุคต
ทรงเห็นดุจเช่นเคย
บางเหล่าควรสำเร็จ
ดวงจิตต์ผะโชนอ่อน

ดุจข่างข้อมวิเศษ
กินแล้วจึงขวยชวน
พระองค์จึงดำรัส
คือทุกข์สมุทัย

ผู้ฟังต่างบรรล
คือเพียงโสดาบัน
ยังยอดคืออรหัตต์
สูงสุดส่วนอร-

สคู่คือมรรคผล
มรรคคือทางทะกัง
โดยทางปฏิบัติ
ตั้งได้ลำดับมา

ทรงสวพจน์ห้าชั้นเฉลย
ว่าเวไนยนิกร

อริยมกข์โลกอุดร
อาจถึงซึ่งอรหัตตผล

ซักฟอกน้ำให้หมดมล-
ลงสข้อมได้ตั้งใจ

อริยสัจทั้งสี่ไกล
นิโรธ มรรค ประจักษ์ปลัน

มรรคผลบ้างต่าง ๆ กัน

สัทธาคามิ, อนาคามิ

ซึ่งท่านจัดเป็นชั้นที่

ขบทุกลดพ้นทุกข์จริง

ผู้ใดตัดต้องตั้ง

ก็เลสามารถเติบโตหา

ถ่องถนัดผลนานา

เป็นสคู่พอรู้ความ

๑ สมุทัย - เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ความอยากใหญ่

๒ นิโรธ - ความดับทุกข์ คือเนกขัมม ออกเสียจากภพ

๓ มรรค - ทางปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์ มี ๘ สมมาทฎฐิ ความเห็นชอบ, สมมา
สงกมโป ความดำริชอบ, สมมาวาจา วาจาชอบ, สมมาภมมณนุโต ทำการ
งานชอบ, สมมาชานโว ทวเถอชชชอบ, สมมาวาชามิ การรักษามชอบ,
สมมาสติ การระลึกรู้ชอบ, สมมาสมาธิ การตั้งใจชอบ

ฉบับทอนบุพ-
เพียบเผยพุทธคุณตาม
จำแนกโดยลำดับ
ผสมแผ่พุทธบรรหาร

พิภพสง่างาม
กตติงส์เอกอาจารย์
พอลจดจำแจกวิจารณ์
ให้นานสุดพุทธันตรี

• พุทธันตร - เวลาระหว่างพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งกับอีกองค์หนึ่งอุบัติขึ้น

นายพันธ์ุ ลักษณะสุต ผู้พิมพ์โฆษณา
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ถนนราชวิถี พระนคร

พ. ศ. ๒๔๘๐

